

УДК 727.1

МЕРЕЖА ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК СКЛАДОВА МІСТОБУДІВНОЇ СИСТЕМИ

МЕРИЛОВА І. О., асист.

Кафедра архітектурного проектування і дизайну, Державний вищий навчальний заклад «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури», вул. Чернишевського, 24-а, Дніпро, 49600, Україна, тел. +38 (0562) 46-98-88, e-mail: irina_merilova@mail.ru, ORCID ID: [0000-0001-5375-1359](https://orcid.org/0000-0001-5375-1359).

Анотація. *Постановка проблеми.* Вирішення містобудівних проблем побудови розгалуженої та доступної мережі позашкільних навчально-виховних закладів, формування пропозицій щодо розміщення позашкільних установ у структурі забудови та функціонально-планувальних особливостей організації територій позашкільних закладів має системний характер. Системний підхід передбачає дослідження не тільки внутрішньої функціональної структури території, будівель та споруд, а й аналіз зв'язків позашкільних закладів з усією міською забудовою, з промисловими підприємствами та науково-дослідними організаціями, з мережею установ громадського обслуговування та з іншими навчальними закладами. *Мета статті* - проаналізувати теоретичні дослідження в галузі містобудування, які доцільно враховувати під час розроблення принципів та методів оптимізації мережі закладів позашкільної освіти. *Висновки.* В дослідженні встановлено, що системний підхід передбачає зв'язок позашкільних закладів освіти зі всією міською забудовою. Формування мережі закладів позашкільної освіти напряму залежить від тенденції розвитку соціально-педагогічних програм та реформування освітньої галузі в цілому. Визначено основні системні властивості мережі позашкільних навчальних закладів. З'ясовано, що у державних програмах реформування освіти зазначається, що кооперація ресурсів позашкільних та загальноосвітніх закладів - один з ефективних шляхів розвитку безперервної освіти. У рамках дослідження ці положення дають можливість значно розширити мережу позашкільних установ та створити нові типи позашкільних закладів у структурі територіальних освітніх округів.

Ключові слова: містобудівна система; системний підхід; мережа закладів позашкільної освіти; властивості мережі позашкільних установ

СЕТЬ ВНЕШКОЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ГРАДОСТРОИТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЫ

МЕРИЛОВА И. А., асист.

Кафедра архитектурного проектирования и дизайна, Государственное высшее учебное заведение «Приднепровская государственная академия строительства и архитектуры», ул. Чернышевского, 24-а, Днепро, 49600, Украина, тел. +38 (0562) 46-98-88, e-mail: irina_merilova@mail.ru, ORCID ID: [0000-0001-5375-1359](https://orcid.org/0000-0001-5375-1359)

Аннотация. *Постановка проблемы.* Решение градостроительных проблем построения разветвленной и доступной сети внешкольных учебно-воспитательных заведений, формирование предложений по размещению внешкольных учреждений в структуре застройки и функционально-планировочных особенностей организации территорий внешкольных заведений имеет системный характер. Системный подход предполагает исследование не только внутренней функциональной структуры территории, зданий и сооружений, а и анализ связей внешкольных заведений со всей городской застройкой, с промышленными предприятиями и научно-исследовательскими организациями, с сетью учреждений общественного обслуживания и другими учебными заведениями. *Цель статьи* - проанализировать теоретические исследования в области градостроительства, которые целесообразно учитывать при разработке принципов и методов оптимизации сети учреждений внешкольного образования. *Выводы.* В исследовании установлено, что системный подход предполагает связь внешкольных учебных заведений со всей городской застройкой. Формирование сети учреждений внешкольного образования напрямую зависит от тенденции развития социально-педагогических программ и реформирования образования в целом. Определены основные системные свойства сети внешкольных учебных заведений. Установлено, что в государственных программах реформирования образования отмечается, что кооперация ресурсов внешкольных и общеобразовательных учреждений является одним из эффективных путей развития непрерывного образования. В рамках данного исследования эти положения дают возможность значительно расширить сеть внешкольных учреждений и создать новые типы внешкольных учреждений в структуре территориальных образовательных округов.

Ключевые слова: градостроительная сеть; системный подход; сеть внешкольных учебных заведений; свойства сети внешкольных учреждений

OUT-OF-SCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS NETWORK AS THE PART OF URBAN SYSTEM

MERYLOVA I. O., *asst.*

Department of architectural planning and design, State Higher Education Establishment «Prydniprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture», 24-A, Chernishevsky str., Dnipropetrovs'k, 49600, Ukraine, tel. +38 (0562) 46-98-88, e-mail: irina_merilova@mail.ru, ORCID ID: [0000-0001-5375-1359](https://orcid.org/0000-0001-5375-1359).

Summary. Formulation of the problem. Abstract. Formulation of the problem. The solution of urban development problems of an extensive and accessible network of out-of-school educational institutions, the formation of proposals for the placement of out-of-school institutions in the structure of the building and functional and planning features of the organization of territories of out-of-school institutions has systemically character. The system approach involves studying not only the internal functional structure of the territory, buildings and structures, but also the analysis of the connections of out-of-school institutions with all urban buildings, with industrial enterprises and research organizations, with a network of public service institutions and with other educational establishments. **Article purpose:** to analyze theoretical research in the field of urban planning, which should be taken into account when developing principles and methods for optimizing the network of out-of-school educational institutions. **Conclusions.** The research found that the systematic approach implies relation of out-of-school educational institutions with all urban environment, as well as with industrial enterprises and research organizations, with a network of public service institutions and, most importantly, with other educational establishments. The formation of a network of out-of-school educational institutions directly depends on the tendency of the development of social-pedagogical programs and the reform of the educational sector as a whole. The main system properties of a network of out-of-school educational institutions were determined. It was found that the cooperation of the resources of out-of-school and general education institutions is one of the effective ways to develop continuing education. In the state programs of educational reform is noted that the cooperation of the resources between the out-of-school institutions and general educational schools are one of the effective ways of developing continuing education. These provisions to provide an opportunity to significantly expand the network of out-of-school institutions and the creation of new types of out-of-school institutions in the structure of territorial educational districts.

Keywords: *urban system; systems approach; out-of-school educational establishment network; properties of out-of-school educational establishment network*

Постановка проблеми. Вирішення містобудівних проблем побудови розгалуженої та доступної мережі позашкільних навчально-виховних закладів, формування пропозицій щодо розміщення позашкільних установ у структурі забудови та функціонально-планувальних особливостей організації територій позашкільних закладів має системний характер. Системний підхід передбачає дослідження не тільки внутрішньої функціональної структури території, будівель та споруд, а й аналіз зв'язків позашкільних закладів з усією міською забудовою, з промисловими підприємствами та науково-дослідними організаціями, з мережею установ громадського обслуговування та з іншими навчальними закладами. У статті аналізуються теоретичні дослідження в галузі містобудування, які доцільно враховувати, розробляючи принципи та методи оптимізації мережі закладів позашкільної освіти.

Аналіз досліджень. Дослідженням містобудівних систем присвячені наукові

праці представників сучасної української містобудівної школи: М. М. Дьоміна, Г. Л. Ковальської, В. П. Мироненка, Г. Лаврика, Т. Ф. Панченко, В. О. Тімохіна тощо. Праці перелічених вчених базуються на основі загальної теорії систем і розглядають проблеми планувального формування населених міст, динаміку містобудівних об'єктів різного рівня, оптимізацію їх структури тощо.

Виклад основного матеріалу. У законі України «Про освіту» визначено таке поняття системи: «Система освіти складається із навчальних закладів, наукових, науково-методичних і методичних установ, науково-виробничих підприємств, державних і місцевих органів управління освітою та самоврядування в галузі освіти». Структура освіти включає: дошкільну освіту, загальну середню освіту, позашкільну освіту, професійно-технічну освіту, вищу та післядипломну освіту [9].

На сьогоднішній день, у рамках загальної теорії систем, відомо багато точок зору і підходів до визначення поняття

«система». У науковому дослідженні М. М. Дьоміна «Управление развитием градостроительных систем» [1] зазначено, що предметом містобудівного дослідження та проектування є соціально-економічна, територіально-виробнича та демографічно-екологічна система у вигляді «населення-середовища-діяльність». Він визначив підсистему навчально-виховних закладів, у якій згруповані мережі дошкільних установ, загальноосвітніх шкіл, позашкільних установ, професійних технічних училищ тощо.

Доктор архітектури В. П. Мироненко у термінологічному словнику «Архитектура, дизайн, эргономика» [5] ввів таке поняття: «Система – это совокупность элементов, связанных между собой и образующих некоторую целостность. Система характеризуется целостностью, структурностью, взаимозависимостью системы и среды, иерархичностью... Система общественного обслуживания – это упорядоченная совокупность учреждений и предприятий, обеспечивающих предоставление населению услуг и товаров и располагающихся в зданиях, сооружениях и на специально оборудованных территориях».

У підручнику «Основы теории градостроительства» за редакцією З. Н. Яргіної [11] визначено суть терміна «мережа» як елемента містобудівної системи: «Сеть – это группа объектов точечного или линейного характера, упорядоченно размещённая на рассматриваемой территории (сеть учреждений культурно-бытового обслуживания, транспортная сеть и т. д.)...». Також сутність терміна «мережа навчально-виховних закладів» розкривається у довіднику проектувальника за редакцією Т. Ф. Панченко: «Мережа навчально-виховних закладів включає: дошкільні навчальні заклади, загальноосвітні школи, професійно-технічні училища, вищі навчальні заклади I-II та III-IV рівнів акредитації, об'єкти позашкільного виховання» [6].

Доктор архітектури Г. Л. Ковальська в дисертаційній роботі «Містобудівні основи

розвитку мережі дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів» [2] визначає, що система дошкільної та загальної середньої освіти складається з таких підсистем: матеріальних й ідеальних освітніх ресурсів. Підсистема матеріальних ресурсів включає будівлі навчальних та виховних закладів, їх території, будівлі інших освітніх установ, органів управління освітою, їх елементи, компоненти та об'єднання, обладнання, кошти. Підсистема ідеальних ресурсів включає освітні стандарти, цілі і цінності навчання.

Тобто можна зробити висновок, що мережа навчально-виховних закладів є складовою частиною системи матеріальних освітніх ресурсів, а елементами виступають об'єкти містобудування: будівлі та ділянки навчальних дошкільних, загальноосвітніх та позашкільних закладів, професійних училищ та інших об'єктів освіти. Всі елементи системи взаємодіють між собою і утворюють єдину мережу навчально-виховних закладів.

У Законі України «Про позашкільну освіту» вводиться поняття системи позашкільної освіти – це освітня підсистема, що включає державні, комунальні, приватні позашкільні навчальні заклади; інші навчальні заклади як центри позашкільної освіти у позаурочний та позанавчальний час, гуртки, секції, клуби, культурно-освітні, спортивно-оздоровчі, науково-пошукові об'єднання на базі загальноосвітніх навчальних закладів тощо [10].

Містобудівне формування мережі закладів позашкільної освіти напряму залежить від тенденції розвитку соціально-педагогічних програм та реформування освітньої галузі в цілому. Сучасні педагогічні концепції передбачають широкий розподіл навчальних закладів за економічними та соціальними умовами. Спираючись на нові педагогічні нормативні документи: «Положення про освітній округ» (2010 р.), «Концепція розвитку освіти України на період 2015-2025 рр.», встановлено, що позашкільна освіта реформується в напрямку удосконалення навчально-матеріальної бази, взаємодії між собою різних типів навчальних закладів та

інтеграції галузі позашкільного навчання в загальну систему об'єктів соціальної сфери [3; 4; 7; 8].

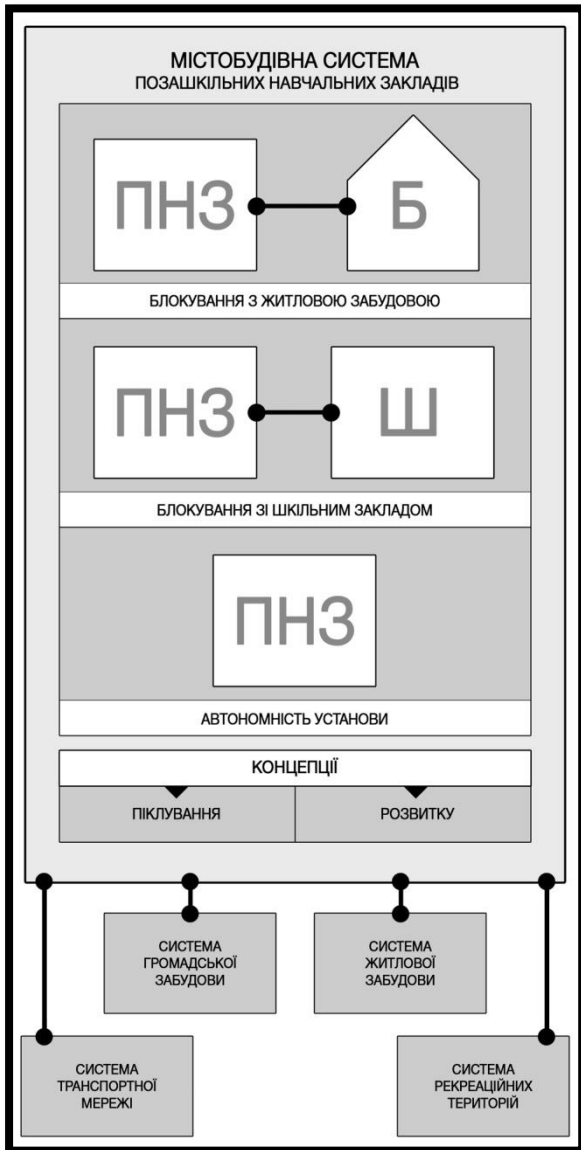

Рис. 1. Розвиток мережі позашкільних навчальних закладів як містобудівної системи

Аналіз соціально-педагогічних факторів показав, що сучасні педагогічні концепції розвитку передбачають великий діапазон освітніх програм, зв'язків із закладами громадського обслуговування та мають значний потенціал у створенні нових типів закладів позашкільної освіти. Таким чином, разом із державними позашкільними установами створюються приватні, комунальні, муніципальні та інші заклади з різними формами та методами навчання, як у провідних країнах світу.

Перспективний розвиток системи позашкільної освіти відбувається на основі групи педагогічних принципів, серед яких особливо вагомі для формування мережі такі: *принципи безперервності, наступності та інтеграції, принцип багатокладності та варіативності, принцип гнучкості, принцип практичної спрямованості позашкільної освіти та виховання, принципи індивідуалізації та доступності.*

Перелічені педагогічні принципи орієнтують позашкільну освіту і виховання на забезпечення соціальної адаптації дитини, та можуть бути ефективно реалізовані за умови створення мережі закладів освіти, взаємопов'язаних позашкільних установ з об'єктами соціальної сфери у структурі територіальних освітніх округів.

Слід зазначити, що вагомим чинником розвитку позашкільної освітньої системи стала інтеграція України до єдиного загальноєвропейського освітнього простору та прагнення удосконалення національної системи освіти, у тому числі позашкільної.

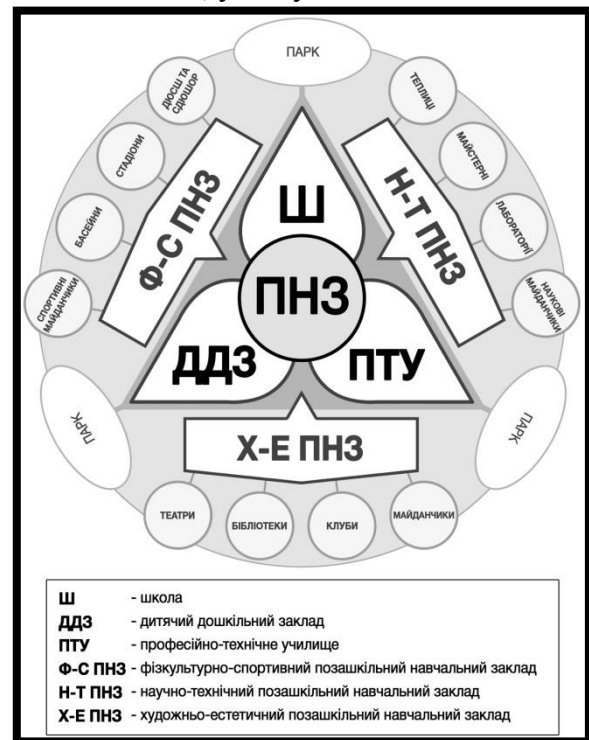

Рис. 2. Модель перспективного розвитку мережі закладів позашкільної освіти

Зарубіжний досвід надання послуг у сфері позашкільної (неформальної) освіти ґрунтується на гуманістичних та демократичних тенденціях сучасного

розвитку. В Європейському союзі наразі реалізується програма «Європа 2020 і стратегія розвитку молоді» (Europe 2020 and Youth Strategy). Сенс цієї програми полягає в активному розвитку закладів неформальної освіти різних видів для роботи з молоддю різних вікових груп. Одне із завдань розвитку неформальної освіти в Європі – це доступність. Неформальна освіта є частиною концепції безперервної освіти (long life education), що дозволяє молодим людям і дорослим підтримувати на достойному рівні вміння і компетенції, необхідні для адаптації в постійно мінливому середовищі. «Long life education» (навчання впродовж життя) – освітній процес як складова життєдіяльності людини від дошкільного до пенсійного віку спрямований на задоволення потреб у самовдосконаленні та самовираженні в усіх сферах життя.

Аналізуючи систему додаткового навчання у країнах Європи, слід зазначити, що всі сучасні педагогічні концепції можна звести до двох домінуючих типів [12, р. 37]: «концепції піклування» та «концепції розвитку».

«Концепція піклування» передбачає роботу держави лише з проблемними дітьми (діти з вадами розвитку, діти з девіантною поведінкою, психологічно нестабільні та інші), решта дітей отримують позашкільну освіту в приватних чи комунальних установах сфери позашкільної діяльності. Більшість установ мережі – приватні. У свою чергу, «концепція розвитку» передбачає державну підтримку організації мережі закладів позашкільної освіти з метою залучення найбільшого числа учнів. Таким чином формується широка мережа державних установ, приватна позашкільна освіта в даній концепції вважається елітарною [4]. Слід зазначити, що зарубіжна мережа позашкільних установ тісно пов'язана з мережею об'єктів громадського обслуговування.

Аналіз зарубіжних моделей мереж позашкільної освіти дає змогу сформулювати варіанти відновлення і подальшого розвитку української мережі закладів позашкільної освіти як складової частки єдиної навчальної

системи. Всі містобудівні системи поділяються на прості та складні. Прості системи мають невелику кількість структурно-функціональних елементів і зв'язків.

Прикладом простої системи може бути автономний позашкільний навчальний заклад. У свою чергу, складна система налічує значну кількість структурно-функціональних елементів та зв'язків між ними. Прикладом складної системи може бути мережа позашкільних навчальних закладів, яка включає в себе будівлі навчально-виховних закладів та їх території, будівлі інших освітніх установ, де є функція позашкільної роботи, органи управління, та доповнюється об'єктами громадського обслуговування: бібліотеками, театрами, планетаріями, спортивними закладами, рекреаційними просторами тощо.

У рамках дослідження визначено основні системні властивості мережі позашкільних навчальних закладів:

структурованість – забезпечує просторово-функціональні зв'язки між елементами системи, їх організацію та упорядкування. Система формується на різних ступенях містобудівної організації та передбачає трансформацію традиційних позашкільних установ за впливу соціально-економічних, політичних та демографічних змін;

цілісність – розглядає мережу позашкільних установ як багаторівневу ієрархічно підпорядковану структуру. Позашкільні навчальні установи є елементами системи навчально-виховних закладів державної чи приватної форми власності, які розташовані в різних населених пунктах. На систему навчально-виховних закладів впливають соціальні, економічні та демографічні зміни в державі, таким чином створюються нові елементи системи;

типологічна направленість – це орієнтація за профілем позашкільної діяльності, за віком учнів та чисельністю позашкільних закладів. В умовах розвитку освітньої системи можливе виникнення нових типів позашкільних установ;

взаємодія з іншими елементами містобудівної системи передбачає взаємозв'язок з іншими елементами системи мережі навчально-виховних закладів: дошкільними закладами, загальноосвітніми школами, професійними училищами, вищими навчальними закладами та закладами соціальної сфери: бібліотеками, планетаріями, театрами, парками тощо;

автономність – це можливість самостійної організації навчального процесу в умовах взаємодії з іншими навчальними установами та закладами громадського обслуговування.

Висновок. Отже, системний підхід передбачає зв'язок позашкільних закладів освіти з усією міською забудовою. Формування мережі закладів позашкільної освіти напряму залежить від тенденції розвитку соціально-педагогічних програм та реформування освітньої галузі в цілому.

Визначено основні системні властивості мережі позашкільних навчальних закладів: структурованість, цілісність, типологічна направленість, автономність, взаємодія з іншими елементами містобудівної системи.

У державних програмах реформування освіти зазначається, що кооперація ресурсів позашкільних та загальноосвітніх закладів це один з ефективних шляхів розвитку безперервної освіти. Наприклад, доцільним бачиться кооперування закладів позашкільної освіти із загальноосвітньою школою з метою розширення навчальних можливостей закладів та раціоналізації використання матеріально-технічної бази. У рамках цього дослідження ці положення дають можливість значно розширити мережу позашкільних навчальних установ та створити нові типи позашкільних закладів у структурі територіальних освітніх округів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Демин Н. М. Управление развитием градостроительных систем / Демин Н.М. – К.: Будівельник, 1991. – 184 с.
2. Ковальська Г. Л. Містобудівні основи розвитку мережі дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів : автореф. дис. докт. арх: 18.00.04/ Ковальська Г. Л.; КНУБА. - К., 2016. – 42с.
3. Ковальський Л. М., Мерилова І. О. Мережа закладів позашкільної освіти в структурі міської забудови (на прикладі м. Дніпропетровська): зб. наук. пр. Досвід та перспективи розвитку міст України. Проблеми реконструкції в теорії та практиці містобудування. Київ: КНУБА, 2015. Вип. 27. 177с.
4. Мерилова І. А. Варианты развития сети внешкольного образования в Украине на основе анализа мировых концепций: сб. науч. тр. Вестник Приднепровской государственной академии строительства и архитектуры. Днепрпетровск, ПГАСА, 2015. Вип. 2. 70 с.
5. Мироненко В. П. Архитектура, дизайн, эргономика: иллюстрированный терминологический словарь-справочник. Белгород : Изд-во БГТУ, 2009. 403 с.
6. Містобудування. Довідник проектувальника /за загальною редакцією д-ра архіт. Т.Ф. Панченко. – К.: Укрархбудінформ, 2006. -192 с.
7. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 р.: затв. Указом Президента України від 25 черв. 2013 р. №344/2013 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (дата звернення 18.09.2016).
8. Положення про освітній округ: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 №777. Київ: Кабінет Міністрів України, 2010.
9. Про освіту: Закон України за станом на 19 лют. 2016 р./Верховна Рада України. Київ: Парлам. вид-во, 2016.
10. Про позашкільну освіту: Закон України за станом на 1 січ. 2016 р./ Верховна Рада України. Київ: Парлам. вид-во, 2016.
11. Основы теории градостроительства / [Яргина З.Н., Косицкий Я.В., Владимиров В.В., Гутнов А.Э. и др.], под редакцией З.Н. Яргиной. -М. : Стройиздат,1986. -325с.
12. Leisure and Non-Formal Education / René Clarijs (ed.). – Prague: EAICY, 2008. 358 p.

REFERENCES

1. Demin N. M. Management of town-planning system / N. M. Demin – K.: Budivelnyk, 1991. – 184 p. [in Russian].
2. Kovalska G. L. Mistobudivni osnovi rozvitku merezhi doshkil'nih ta zagal'noosvitnih navchal'nih zakladiv [Urban planning bases of the development of preschool and general educational establishments network]: avtoref. dis. dokt. arh: 18.00.04 / Kovalska G. L.; KNUBA. - K., 2016. – 42s. [in Ukrainian].
3. Kovalskiy L. M., Merylova I. O. Merezha zakladiv pozashkil'noyi osviti v strukturi mis'koyi zabudovi (na prikladi m. Dnipropetrovs'ka) [Network of adult education institutions in the structure of urban development] L. M. Kovalskiy,

- I. O. Merylova // Dosvid ta perspektivi rozvitku mist Ukrayini. Problemi rekonstruktsiyi v teorii ta praktitsi mistobuduvannya: zb. nauk. pr. – K., KNUBA, 2015. – Vip. 27. – 177s. [in Ukrainian].
4. Merylova I. A. Varianty razvitiya seti vneshkol'nogo obrazovaniya v Ukraine na osnove analiza mirovyh kontseptsij [Variants of extracurricular educational network's development in Ukraine on the base of world concepts' analysing] / I. A. Merilova // Vestnik Pridneprovskoj gosudarstvennoj akademii stroitel'stva i arhitektury: sb. nauch. tr. – Dnepropetrovsk, PGASA, 2015. – Vip. 2. – 70s. [in Russian].
  5. Mironenko V. P. Architecture, design, ergonomics: an illustrated terminological dictionary-reference. Belgorod: BSTU Publishing House, 2009. 403 p. [in Russian].
  6. Town planning. Designer's Guide / Editorial Board Dr. Arhite. T.F. Panchenko - K. : Ukrahrbudinform, 2006. -192 p. [in Ukrainian].
  7. Natsional'na strategiya rozvitku osviti v Ukrayini na period do 2021 r.: zatv. Ukazom Prezidenta Ukrayini vid 25 cherv. 2013 r. 344/2013 // Baza danih "Zakonodavstvo Ukrayini" / VR Ukrayini. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (data zvernennya 18.09.2016). [in Ukrainian].
  8. Polozhennya pro osvitnij okrug [The Regulations on educational district] – K.: Kabinet Ministriv Ukrayini, 2010. – (Zatverdzheno postanovoyu Kabinetu Ministriv Ukrayini vid 27.08.2010 777). [in Ukrainian].
  9. Pro osvitu : Zakon Ukrainy vid 23 travnia 1991 № 1060–XII zi zminamy .Verhovna Rada Ukrainy. Komitet z pytan nauky i osvity — The Verkhovna Rada of Ukraine. The Committee on Science and Education. Kiev, A parliamentary Publishers, 2013, pp. 4-43. [in Ukrainian].
  10. Pro pozashkil'nu osvitu : Zakon Ukrainy vid 23 chervnia 2000 № 1841–III zi zminamy. Verhovna Rada Ukrainy. Komitet z pytan nauky i osvity) —The Verkhovna Rada of Ukraine. The Committee on Science and Education. Kiev, A parliamentary Publishers, 2013, pp. 163-190. [in Ukrainian].
  11. Osnovy teorii gradostroitel'stva / [Yargina Z.N., Kositskij Ya.V., Vladimirov V.V., Gutnov A.E. i dr.], pod redaktsiej Z.N. Yarginoj. -M. : Strojizdat,1986. -325s. [in Russian].
  12. Leisure and Non-Formal Education / René Clarijs (ed.). – Prague: EAICY, 2008. 358 p.

Рецензент: Челноков О. В., к. т. н., проф.

Надійшла до редколегії: 12.02 2017 р. Прийнята до друку: 22.02.2017 р.